

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب - دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

به نام خدا

عنوان: بررسی فقهی، حقوقی جنون

نام و نام خانوادگی نویسنده: حسنقلی جاودان فر

کارشناس ارشد فقه و حقوق اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گچساران

مشخصات شغلی: دبیر عربی و معارف اسلامی مدیریت آموزش و پرورش شهرستان باشت (استان کهگیلویه و بویراحمد)

ایمیل نویسنده: hasan14001400@gmail.com

شماره تماس: ۰۹۱۷۳۴۴۱۶۳۲

چکیده

اختلالات روانی، بخش جدایی ناپذیر و فزاینده‌ای از زندگی امروز بشری را تشکیل می‌دهند. عوامل زیستی، روانی و اجتماعی، همان طور که انسان را می‌سازند گاه موجب اختلالاتی نیز می‌شوند. این اختلال می‌تواند در هر یک از موارد اتفاق بیفتند. یکی از این دسته از اختلالات، اختلالات روانی هستند که پا به پای تحولات اجتماعی بر شمار مبتلایان به خود می‌افزایند. جنون یکی از بیماری‌های روانی، وصف حالتی است در بعضی از افراد که در نتیجه آن از اراده و آگاهی در حد متعارف برخوردار نمی‌باشند و اعمال خود را به پیروی از غرایز و بدون خواست و اراده انجام می‌دهند. این حالت از جمله عوامل رافع مسئولیت کیفری می‌باشد و چنانچه احراز شود که فرد در حین ارتکاب جرم دارای چنین حالتی بوده، مورد تعقیب کیفری قرار نخواهد گرفت. البته در این صورت ممکن است به لحاظ خطرناک بودن، مقام قضائی دستور نگهداری مجنون را در محل مناسبی صادر نماید. اما هر گاه مجرم به هنگام ارتکاب جرم از سلامتی اراده و آگاهی برخوردار باشد، لکن پس از ارتکاب جرم مبتلاء به جنون شود تأثیری در مسئولیت کیفری وی نخواهد داشت. بلکه به حسب مورد ممکن است موجب عدم اجراء یا تأخیر یا تغییر اجراء مجازات گردد و گاهی نیز ممکن است هیچ تأثیری برای مرتکب نداشته و در هر حال حکم کیفری در مورد او قابل اجرا باشد. بیماری جنون واجد آثار حقوقی مهمی می‌باشد. در هریک از تألیفات حقوقی و فقهی که به این مسئله پرداخته شده با توجه به اقتضای امر، هر یک از منظر خود موضوع را مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند، که برای تبیین و تشریح این امر بر آن شدیم با روش توصیفی - تحلیلی بر پایه اطلاعات کتابخانه‌ای به بررسی فقهی، حقوقی جنون بپردازیم. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، جنون یک بیماری روانی است که منجر به قطع ارتباط فرد با واقعیت و عدم تشخیص در اشتباه بودن اعمال می‌گردد. این بیماری واجد آثار حقوقی مهمی است که از جمله می‌توان به معافیت شخص مجنون از مجازات و بطلان اعمال حقوقی او اشاره نمود.

واژگان کلیدی: عقل، جنون، مجنون، عتّه، خیل، سفاهت

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب
دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

مقدمه

در طول دادرسی‌های کیفری، یکی از معاذیر و توجیهاتی که مرتکبین پاره‌های از جرائم خصوصا جرائمی چون قتل بدان تمسک می‌نمایند و در دفاع از خود و توجیه عمل ارتكابی‌شان عنوان می‌دارند «جنون» می‌باشد. جنون حین ارتكاب جرم به عنوان یکی از عوامل رافع مسئولیت کیفری، موجب رهایی مرتکب از مجازات می‌گردد و چنانچه پس از ارتكاب جرم و در جریان دادرسی حادث شود، دادرسی را از روال عادی خارج می‌سازد و زمینه اتخاذ تصمیم دیگری غیر از محکومیت و برائت را ممکن است فراهم آورد. تشخیص «جنون» جزء امور مشکلی است که همواره موجب مباحثات طولانی در دادرسی‌های جزائی می‌گردد و باب بحث و اختلاف نظر بین دارسان جزائی و متخصصین روانپزشکی را می‌گشاید. با توجه به اینکه زبان روانشناسان و روانپزشکان برای دارسان تا آشنا و دیدگاه حقوقی دارسان برای آنها نامانوس می‌باشد و نظر به تحولات چشمگیری که در زمینه علوم روانی به وجود آمده است اشکالات کار را افزونتر و اختلاف را تشدید می‌نماید. اما وقوف هر یک از این دو گروه به حدود مسئولیت خود در باب مسئله مورد بحث اختلاف نظرها را تا حد زیادی کاهش می‌دهد و دادرسی منطبق با واقع و عدالت را امکان‌پذیر می‌سازد. هرگاه با شناختی نسبی از بیماریهای روانی به گذاری در فقه پردازیم و بر آن باشیم تا فهرستی از بیماریهایی فراهم آوریم که در فقه به گونه ای با عقل در ارتباطند، مجموعه ناقصی از عارضه های روانی و مجموعه کاملی از جنون و زیرمجموعه هایش را در یک جست و جوی موفق در اختیار خواهیم داشت. زیرا برخلاف آنچه در روانپزشکی و روانشناسی معمول بوده، هیچ گاه در فقه عنوان یگانه ای چون دستگاه عصبی تعریف نشده است تا هر عارضه ای محدود و منسوب به نوعی اختلال در این دستگاه باشد؛ بلکه اساسا در فقه عملکرد نادرست، رفتار خارج از طبیعت و منش غیرعرفی، برخاسته از علل متفاوتی است که اتفاقا همین علل در بسیاری از موارد، حکم هر موضوعی را مشخص می‌کنند. عارضه های روانی دارای مفهومی گسترده تر از عارضه های عقلی هستند، زیرا عارضه های عقلی اعم از فساد عقل (مانند جنون خاص)، خفت عقل (مانند سفه (یا سایر تباهیهای ذهنی) مانند عته و بله (تنها به رفتارهای غیرمنطقی اشاره دارد و اساسا در فقه تا سرحد امکان کوشش میشود این رفتار غیرمنطقی با تمایلات غیرطبیعی) مانند تخنیت یا همجنس خواهی (آمیخته نشود و هر یک در جایگاه خود و با احکام مختص به خود بررسی شود. با این مقدمه، جنون را به عنوان مهم ترین و اساسی ترین عارضه در بین عارضه های روانی برگزیده ایم تا با نگاهی موضوع شناسانه به تبیین گستره و مفهوم آن پردازیم.

روش تحقیق

مراد از روش شناسی تحقیق این است که مشخص کنیم چه روش تحقیقی برای بررسی موضوع پژوهش لازم است. انتخاب روش انجام تحقیق بستگی به اهداف و ماهیت موضوع پژوهش و امکانات اجرایی آن دارد. هدف از انتخاب روش تحقیق آن است که محقق مشخص نماید چه شیوه و روشی را اتخاذ نماید تا او را هر چه دقیق تر، آسان تر، سریع تر و ارزان تر در دستیا بی به پاسخ هایی برای پرسش تحقیق کمک کند. روش تحقیق با توجه به سه ملاک تعیین و تقسیم می شود. اول: براساس هدف، دوم: بر اساس نحوه گرد آوری داده ها، سوم برحسب نحوه اجرا یا چگونگی انجام تحقیق. پژوهش حال حاضر، با هدف بررسی فقهی، حقوقی جنون بر اساس هدف جزء تحقیقات بنیادی از نوع نظری، براساس نوع داده ها (نحوه گردآوری داده ها).

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدرسه آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

توصیفی و برحسب نحوه اجرا از نوع تحقیقات توصیفی -تحلیلی می باشد. روش جمع آوری اطلاعات و داده‌ها در پژوهش حاضر به شیوه اسنادی یا کتابخانه ای است که در آن موضوع مطالعه، سند و متن مکتوب می باشد. در این روش با مطالعه ی کتب فقهی و حقوقی، مقالات و مجلات، سایتها و سیستم های اطلاع رسانی رایانه ای و سایر اسناد مکتوب مانند نقشه و حتی تصویر و فیلم به گرد آوری اطلاعات مورد نیاز می پردازیم. ابزار گرد آوری اطلاعات این تحقیق، بیشتر به صورت مشاهده و مطالعه کتب، نشریات علمی و سایت های مختلف می باشد. روش تحلیل و تجزیه اطلاعات و مطالب این تحقیق به صورت کیفی از نوع توصیفی -تحلیلی بر پایه اطلاعات کتابخانه ای می باشد.

یافته ها

بررسی نظریه اول

به نظر میرسد چنانکه قائل به تفکیک نظر کارشناسی (اهل الدقه (از عرف باشیم و مقصود از عرف را در کلام فقها، صرفا برداشت مردم از کلام و افعال اشخاص بدانیم ، دست کم با سه احتمال روبه رو خواهیم بود :

۱. تشخیص آثار جنون از سوی عرف : بر این اساس باید شدت هر یک از آثاری که به عنوان نشانه جنون مطرح می شود، به قدری باشد که ظهور آن برای عرف مشخص باشد . پس اگر هر یک از نشانه ها در شخص چنان اندک باشد که از سوی عرف مورد اعتنا واقع نشود، عملا فرد از نظر عرف مجنون محسوب نمی شود. این در حالی است که با توجه به اختلاف های فرهنگی و کنش های مختلف اجتماعی، در خیلی از موارد تشخیص آثار جنون خاص و مسئولیت یا عدم مسئولیت شرعی و حقوقی برخی از افراد، به یک مسئله اقلیمی تبدیل خواهد شد. البته برخی معتقدند که اساسا تشخیص جنون و آثار آن به مکان ، زمان ، تربیت و متغیرهای دیگر وابسته است (همان .) (به همین دلیل بروز رفتاری در یک محیط شاید نشانه ای از کم عقلی یا بی عقلی باشد و در محیط دیگر با روابط اجتماعی متفاوت ، عادی تلقی شود . طرفداران این نظریه تا جایی پیش رفته اند که اساسا جنون را بر همین مبنا تعریف کرده اند (همان)

۲. مشکوک بودن جنون از نگاه عرف و عدم نظر قاطعانه به علت واضح نبودن نشانه ها : در این حالت دو نظریه مطرح می شود : الف (اجرای اصل : در صورت شک در جنون یک فرد، به عموماتی از قبیل « :لله علی الناس حج البيت) «...آل عمران ۹۷: (و «یا ایها الناس اعبدوا ربکم) «...بقره ۲۱: (رجوع میکنیم)نراقی، ۱۴۱۷: ۵۱۸ (با اصالت عدم عیب را جاری خواهیم کرد؛ زیرا غالبا قوای عاقله انسان ها از سلامت برخوردار است)مراغی، ۱۴۱۷، ۲: ۷۳۲ (ب (اطلاع از طرق و شیوهای دیگر غیر از عرف : تشخیص عرف صرفا طریقت دارد و بدون استفاده از طرق دیگر نمی توان در موارد مشکوک، مستقیما بحث اصالت سلامت را مطرح کرد .

۳. تشخیص عرف به عدم جنون و حکم به صحت فرد و تشخیص جنون از طرق دیگر : به عنوان نمونه رفتار شخص از نگاه قاطبه جامعه عادی تلقی می شود؛ این در حالی است که از نظر کارشناسان ، این رفتار به ضمیمه سایر خصوصیات فرد (که از نظر عرف مخفی مانده است یا اساسا عرف از آنها چشم پوشی می کند و آنها را مهم تلقی نمی کند (نشان از جنون به مفهوم خاص آن دارد . تا جاییکه حتی در بسیاری از موارد، نسبت به مصادیق شناخته شده برای عرف ، از شدت بیشتری برخوردار است .

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب
دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

بررسی نظریهٔ دوم

این نظریه را باید چنین ارزیابی کرد که مقصود از عرف در مباحث فقهی و اصولی که در بسیاری از موارد مرجع موضوع شناسی قرار می‌گیرند، جمعی از مردم هستند که نسبت به اوضاع و احوال موضوع آشنایی و درک درستی دارند. در مورد عارضه‌های روانی نیز همین قاعده استوار است؛ یعنی شناخت این عارضه با گروهی از افراد اجتماع است که نسبت به تشخیص عارضه‌های روانی آگاهی پذیرفتنی دارند. از سوی دیگر زمانی که ادراکات و آگاهیهای مختلفی وجود دارد، قطعاً شناخت‌های اقرب، یافته‌های ابعد را منع می‌کنند و هم‌عرض قرار دادن آنها منطقی نیست. به عبارت دیگر مقصود از عرف، جمعی از مردم هستند که نسبت به موضوع از نظر تخصص، مباشرت یا هر علت دیگری، از سایرین نسبت به حال موضوع آگاه‌تر هستند. با این بیان تقسیم عرف به گروهی از مردم و اهل دقت جایگاهی ندارد و یگانه مرجع تشخیص، همان اهل دقت یا کارشناسان هستند. بنابراین احتمالات سه‌گانهٔ نظریهٔ اول در زمینهٔ همسویی یا تعارض نظر عرف و اهل دقت معنایی ندارد.

نقد نظرهای نقش عرف و اهل دقت در تعیین گسترهٔ جنون

به نظر می‌رسد که تقسیم و تفکیک عرف یا انحصار عرف به گروه‌های خاصی از اجتماع مانند متخصصان و روانپزشکان، مبنای مشخص فقهی ندارد، بلکه زمانی که در فقه سخن از عرف به میان می‌آید، تنها یک ملاک، گسترهٔ عرف را مشخص می‌کند که همان اطلاع و آگاهی به حال موضوع است. این اطلاع می‌تواند از طریق معاشرت با فرد مجنون یا از طریق بررسی کلینیکی حاصل شده باشد. از سوی دیگر نمی‌توان یکی از طرق یا یافته‌های یک گروه را به صورت مطلق، نسبت به روش‌ها و شناخت‌های گروه‌های دیگر دارای اولویت دانست و به عنوان مثال در بحث جنون، تنها نظریهٔ روانپزشکان را معیار عمل قرار داد. افزون بر آن، تعریف رابطهٔ طولی و نفی تعارض نظرات در زمینهٔ موضوعی که وحدت جهت در آن لحاظ نشده است و قابلیت نگاه از زوایای متعدد را دارد، از لحاظ منطقی درست نیست. به نظر می‌رسد قبل از هر گونه تفکیک یا انحصاری، سنجش یک عارضه و تناسب آن با نظرهایی که از سوی گروه‌های مختلف اجتماع ارائه می‌شود، باید بررسی شود. زیرا چه بسا در بررسی موضوعی یک عارضه، نظر بیماران مبتلا که در حال بهبودند یا بهبود یافته‌اند، قضاوت به مراتب واقع‌گرایانه‌تری را از آنچه تنها متکی به یک نظریهٔ علمی است، حاصل کند. بنابراین می‌توان جمعی از مردم را که به دلیل درمان درد مشترک در قالب یک تشکل مردم‌نهاد گرد آمده‌اند، مطلعان از گسترهٔ عارضهٔ خود و تعیین‌کنندگان مصادیق آن عارضه قلمداد کرد و برای آنان به عنوان عرف مطلع، در کنار استعلامات صورت گرفته از مقامات مربوط، چون پزشکی قانونی و گروه‌های کارشناسی و یا به صورت مستقل، جایگاه مناسبی را در ارائهٔ اطلاعاتی تعریف کرد که به تعیین گسترهٔ دقیق‌تر انواع مختلفی از عارضه‌های روانی و تشخیص مصادیق منجر می‌شود. با توجه به مطاب فوق‌نمودار زیر که سیمای کلی این بخش می‌باشد، ترسیم می‌شود.

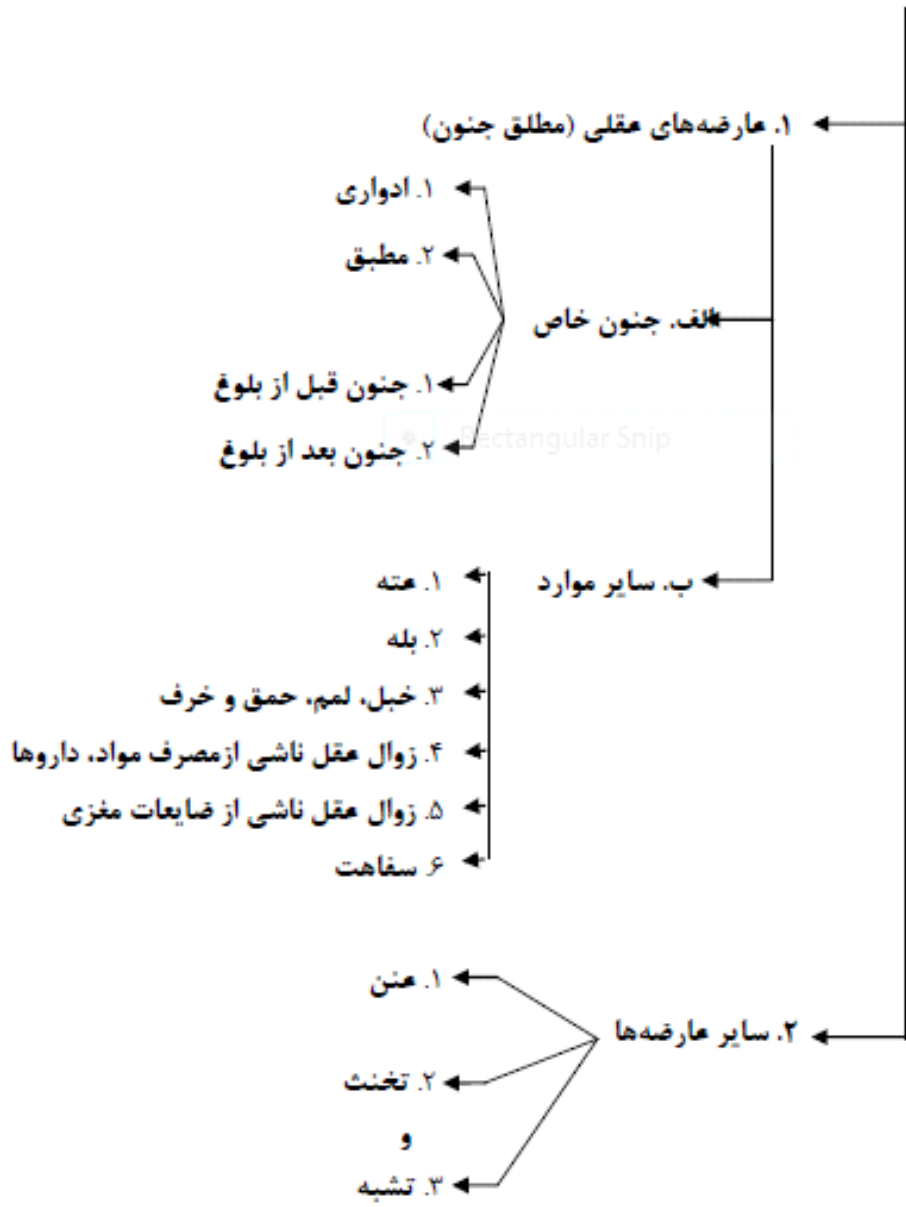
وزارت آموزش و پرورش
 اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
 مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب
 دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

عارضه‌های روانی

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب
دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

نتیجه گیری

با توجه به آنچه گذشت می توان گفت:

-واژه جنون در روایات معنای واحدی ندارد. بلکه گاهی مقصود از آن تمامی عارضه های عقلی است و گاهی نیز منظور، تنها نوع خاصی از آنهاست. از صورت اول می توان به جنون مقسمی یا مطلق جنون و از صورت دوم به جنون مصطلح یا خاص تعبیر کرد.

-با توجه به اینکه عارضه های عقلی در فقه، ناشی از عقب ماندگی ذهنی (عته)، تأثیر شیاطین (لمم و خبل)، پردازش صحیح و عملکرد ناصحیح (حمق)، کهولت سن (خرف)، تحلیل نادرست افعال دیگران (بله) و عدم مدیریت اقتصادی (سفه) ارزیابی می شوند، می توان مطلق جنون را شامل هر گونه آفت عقلی اعم از فساد یا خفت عقل به مفهوم عملکرد غیرمتعارف و بیمارگونه روانی، ذهنی، ادراکی یا عملکرد غیرمطابق با درک صحیح دانست و در مقابل جنون خاص را نیز فساد مستقر و تباهی تثبیت شده عقل تعریف کرد که متصف به عنوان مستقل دیگری در فقه نیست.

-تعریف عارضه های عقلی اطباقی، به صورت عارضه هایی که دوام دارند و همیشگی هستند، قطعاً تعریف ناقصی است. زیرا بر اساس مبانی فقهی و مبانی منطقی در تقسیم ثنایی جنون، هر عارضه عقلی که پس از بهبود عود نکند را نیز باید در رده عارضه های عقلی اطباقی ارزیابی و تعریف کرد. همچنین لحاظ کردن فرد سالم به جای فرد بیمار در جنس تعریف ادواری، با مبانی فقهی و منطقی سازگار نیست.

-هرچند تطبیق احکام و ترسیم مبانی نظری موضوعی فقهی، نظیر گستره جنون، منحصر از وظایف فقیه به شمار می رود، با توجه به اینکه راه های تشخیص موضوع در فقه صرفاً طریقت دارد، منحصر کردن تشخیص موضوعات فقهی به عرف یا انحصار عرف به گروه های خاصی از اجتماع مانند متخصصان و روانپزشکان، مبنای مشخص فقهی ندارد.

--واژه جنون در قانون مورد تعریف قرار نگرفته کما این که ماده ۱۲۱۱ قانون مدنی هم تنها مقرر داشته است که: «جنون به هر درجه که باشد موجب حجر است» و نیز در ماده ۵۱ قانون مجازات اسلامی آمده است: «جنون در حال ارتکاب جرم به هر درجه که باشد واقع مسئولیت کیفری است». اما اینکه جنون چیست و چه مفهومی دارد؟ قانون ساکت است و تفسیر حقوقی با توجه به مبانی مسئولیت کیفری در این باره راهگشا می باشد.

-آنچه را به اتکای این مختصر می توان به عنوان نتیجه گیری از مباحث مطروحه در فصل سوم بیان داشت این است که:

اولاً واژه جنون در قانون مورد تعریف قرار نگرفته کما این که ماده ۱۱۲۱ قانون مدنی هم تنها مقرر داشته است که: «جنون به هر درجه که باشد موجب حجر است» و نیز در ماده ۱۵ قانون مجازات اسلامی آمده است: «جنون در حال ارتکاب جرم به هر درجه که باشد واقع مسئولیت کیفری است». اما اینکه جنون چیست و چه مفهومی دارد؟ قانون ساکت است و تفسیر حقوقی با توجه به مبانی مسئولیت کیفری در این باره راهگشا می باشد. بنابراین از لحاظ حقوقی نظر به اینکه مبنای مسئولیت کیفری در نظام حقوقی ما «آزادی اراده و آگاهی» مرتکب حین ارتکاب جرم است جنون عبارت خواهد بود از: «هر حالت یا وضع روانی و عقلی که در نتیجه آن شخص از اراده و آگاهی در حد متعارف برخوردار نباشد و اعمال خود را به پیروی از غرایز و بدون خواست و اراده انجام دهد.» چنین حالت و وضعیتی از نظر حقوقی مانع مسئولیت کیفری خواهد بود، حال آنکه ممکن است در روانپزشکی و سایر علوم روانی به هر وصف و عنوانی قابل توصیف باشد. بدین ترتیب نه تنها ضرورتی ندارد که قانونگذار به تعریف این واژه

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدرسه آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

بپردازد بلکه این کار از این جهت که می‌تواند راه را برای بهره‌مندی هر چه بیشتر قضات و دادرسان از دستاوردهای تازه علوم روانی باز گذارد بسیار مناسب و به جا می‌باشد. و از سوی دیگر نیازی به این هم نمی‌باشد که ما بدانیم در روانپزشکی از واژه جنون چه برداشتی می‌شود و چه مفهومی برای آن قائل می‌باشد. چرا که دادرس کیفری درصدد احراز این امر است که آیا شخص با آگاهی و اراده مرتکب جرم گردیده است و برای رسیدن به این منظور کسی که بیش از همه می‌تواند یاری رسان او باشد متخصص روانپزشکی است. روانپزشک نیز تکلیف ندارد که برای قاضی مشخص نماید که شخص مورد معاینه دارای چه نوع بیماری است و این بیماری چه مفهوم و اوصافی دارد بلکه او بایستی با در نظر گرفتن جمیع جهات و شرایط و انجام معاینات و آزمایش‌های تخصصی در حد امکان برای قاضی بازگو کند که چنین شخصی در حد متعارف از آگاهی و اراده برخوردار است یا نه؟ یا در حین ارتکاب جرم از چنین خصیصه روانی برخوردار بوده است یا نه؟ ثانیاً با توجه به آنچه فوقاً اشاره شد کار هر یک از حقوقدان کیفری و متخصص روانپزشکی دارای حد و مرزی است و هر کدام بایستی با توجه به این حد و مرز با یکدیگر همکاری نمایند. ثالثاً جنون حین ارتکاب جرم به کلی رافع مسئولیت کیفری است یعنی هر گاه احراز شود که مرتکب به هنگام ارتکاب جرم مجنون بوده است چه جنون ادواری و چه جنونی دائمی از مسئولیت و مجازات معاف خواهد بود. منتهی نظر به اینکه مجانین غالباً برای جامعه خطرناک می‌باشند قانونگذار مقرر داشته است به دستور مقامات قضائی تا رفع چنین حالتی در محل مناسبی نگهداری شوند. رابعاً جنون بعد از ارتکاب جرم، اینکه چه تاثیری بر دادرسی و وضعیت مرتکب می‌تواند داشته باشد به حسب اینکه در جریان دادرسی باشد یا پس از محکومیت یا در جریان اجرای حکم و نیز به حسب نوع جرائم احکام متفاوتی دارد که در قانون مجازات اسلامی طی مواد مختلفی بیان گردیده است. در عین حال مواردی ابهام و سکوت وجود دارد که بایستی مشخصاً حکم آنها از سوی قانونگذار بیان گردد که در ضمن مباحث مطروحه به آنها اشاره شده است.

در بخش دوم از فصل سوم می‌توان به موارد زیر به عنوان نتیجه گیری اشاره نمود:

-دستور ماده ۱۵۰ قانون مجازات اسلامی مبنی بر نگاهداری مجانین دارای حالت خطرناک چه در جهت اصلاح یا پیشگیری از ارتکاب جرم، امری مقبول علمای جرم شناسی است اما در این ماده، ابهام مهم، مربوط به «محل مناسب نگاهداری است». راجع به اینکه «محل مناسب» می‌تواند بیمارستان عادی بیماران روانی باشد یا نه، ابهام وجود دارد. اصل علمی مبتنی بر این است که مجرمین مجنون به ویژه در مواردی که حالت خطرناک دارند، نباید به بیمارستان و محل نگاهداری بیماران روانی که مرتکب جرم نشده‌اند، اعزام شوند، با این حال در غیاب مؤسسه‌ای خاص برای نگاهداری این گونه مجانین، تبصره ۲ ماده ۱۵۰ قانون مجازات اسلامی، قسمتی از مراکز روان درمانی بهزیستی یا بیمارستانی را «محل مناسب نگاهداری این افراد معرفی کرده است. رویه محاکم، علیرغم مقاومت و مخالفت‌های عملی بیمارستان‌ها، بر معرفی مجانین مرتکب جرم به بیمارستان‌های روانی عادی، مبتنی است اما نه در زمان معرفی و نه در زمان ترخیص، تشریفات قانونی به طور دقیق و یکنواخت درباره آنان مراعات نمی‌شود. عدم قید جرم ارتکابی توسط مجانین و غفلت مقام قضایی از تصریح و تأکید به اینکه ترخیص بیمار تحت چه شرایطی مقدور خواهد بود، موجب سهولت‌رهایی مجانین خطرناک حتی در مواردی که بستگان آنان با آزادیشان مخالف هستند، از بیمارستان‌های روانی شده است؛ ضرورت دارد قوه قضاییه بدون فوت وقت، به ایجاد مراکز خاص نگاهداری مجانینی که مرتکب جرم شده‌اند و نگاهداری آنان لازم است، مبادرت کند. بین ماده ۱۵۰ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ که دستور نگاهداری مجانین دارای حالت خطرناک را در «محل مناسب» داده است، با ماده ۲۰۲ قانون آیین دادرسی

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب - دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

کیفری مصوب ۱۳۹۲ که انتقال مرتکبین جرم دارای جنون را «بنابر ضرورت» به «مراکز مخصوص نگهداری و درمان» تجویز نموده، بی آنکه به حالت خطرناک آنان اشاره کند، تعارض وجود دارد. برای حل آن به ناچار با اینکه بین حالت خطرناک و ضرورت، تفاوت است، راه حل این است که منظور قانونگذار را از زمان «ضرورت» همان موقعی بدانیم که حالت خطرناک مجانین احراز شده است اما بی تردید، تناقض موجود بین این دو ماده نیز باید برای اصلاح، مدنظر قرار گیرد.

صدر ماده ۱۵۰ قانون مجازات اسلامی که «جنون و حالت خطرناک» را برای صدور دستور نگهداری کافی دانسته، با ذیل همان ماده که به دادستان اجازه داده است با احراز «درمان مرتکب» دستور خاتمه اقدام تأمینی را صادر کند، منطبق نیست زیرا مواردی از جنون، یا قابل درمان نیست و یا دوره درمان آن طولانی و مادام العمر است و نگهداری مجانینی که جنون آنان بهبود نیافته اما حالت خطرناک آنان مرتفع شده، جواز قانونی ندارد، بنابراین تا زمان اصلاح، مراد قانونگذار از «درمان» به قرینه صدر ماده را که در صورت رفع «حالت خطرناک» به دادستان اجازه آزادی مجنون داده است، باید همان بهبودی حالت خطرناک تفسیر شود نه درمان جنون.

• منابع و ماخذ

قرآن کریم

- ابن اثیر، مبارک بن محمد (۱۳۶۴). *النهایة فی غریب الحدیث*، قم: مؤسسه اسماعیلیان، چاپ چهارم
- ابن جزئی کلبی غرناطی، محمد بن أحمد (۱۴۰۴ق). *القوانين الفقهیه*، بیروت: دارالکتب العربی.
- ابن منظور (۱۴۰۸ه). *لسان العرب بیروت: دار احیا التراث العربی*.
- ابنسینا، حسین بن عبدالله. (۱۳۶۳) *المبدأ والمعاد*. به اهتمام عبدالله نورانی. تهران: انتشارات مک گیل و دانشگاه تهران.
- ابوجیب، سعدی (۱۴۰۸ق). *القاموس الفقهی لغه واصطلاحا*. دمشق: دارالفکر.
- اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۱). *حقوق جزای عمومی*، تهران: نشر میزان.
- اصغری، عبدالرضا (۱۳۸۰). *مسئولیت کیفری در حقوق اسلام*، مجله تخصصی دانشگاه علوم اسلامی رضوی (الهیات و حقوق)، سال اول، شماره ۲.
- اصفهانی، راغب (۱۳۹۲ق). *معجم مفردات الفاظ القرآن بیروت: المکتبه الرضویه*.
- امامی، سید حسن (بی تا). *حقوق مدنی (مامی)*، تهران: انتشارات اسلامی.
- امانی تکبلاغ، شیدا (۱۳۸۸). *بررسی بیماریهای عصبی که می‌تواند منجر به جنون شود* (از دیدگاه جرم‌شناسی). پایان نامه کارشناسی ارشد.
- الهی قمشه ای، مهدی (۱۳۶۳). *حکمت الهی عام و خاص*، چاپ پنجم. تهران: انتشارات اسلامی.
- ایبراهیمسن، دیوید (۱۳۵۷). *روانشناسی کیفری*، ترجمه دکتر پرویز صانعی، تهران: انتشارات دانشگاه ملی ایران
- آخوندی، محمود (۱۳۶۸). *آئین دادرسی کیفری*، تهران: ارشاد اسلامی، چاپ سو
- آزادخواه، محمد حسین (۱۳۹۰). *سبب شناسی جامعه محور در وقوع جرم*، تهران: نشر میعاد.

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب
دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

- آوری، اکرم. (۱۳۹۵). بررسی فقهی، حقوقی حدوث جنون پس از ارتکاب به جرم در مرحله فرآیند دادرسی کیفری، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- باهری، محمد (۱۳۴۰).، تقریرات حقوق جزای عمومی، تهران: چاپخانه برادران علمی
- بحرانی، یوسف بن احمد (۱۴۰۵). (الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، قم: دفتر انتشارات اسلامی
- بوشهری، جعفر (۱۳۷۹) ش. (حقوق جزا، اصول و مسائل، تهران: شرکت سهامی انتشار .
- بیرجندی، پروین (۱۳۴۶).، روانشناسی رفتار غیر عادی (مرضی). (تهران: انتشارات دهخدا،
- تهانوی، محمد علیبن علی (۱۹۶۷ م). (کشاف اصطلاحات الفنون . تهران: بی نا
- جرجانی، علی ابن محمد (بی تا).، التعریفات، تهران: انتشارات ناصر خسر
- جرجانی، علیبن محمد (۱۴۰۷ ق). (التعریفات، بیروت: عبدالرحمان عمیره .
- جصاص، احمد بن علی (۱۴۱۵).، احکام القرآن، بیروت: دارالکتب العلمیه، چاپ اول
- جوهری، ابونصر اسماعیل بن حماد (۱۴۲۹). (لصاح فی اللغة، بیروت: دارالمعرفه
- جوهری، اسماعیل بن حماد (۱۴۱۰ ق). (الصاح تنج اللغة و صحاح العربیه . بیروت: دار العلم للملایین .
- حائری شاهباغ، سید علی (۱۳۷۶). (شرح قانون مدنی، تهران: گنج دانش
- حائری، سید علیبن محمد طباطبایی (بی تا). (ریاض المسائل ط / القدیمة (قم: مؤسسه آل البيت .
- حبیبی، مرضیه. (۱۳۹۵).، بررسی کارکرد عنصر جنون و بازتاب آن در آثار ساعدی با خوانش فوکویبی، پایان نامه کارشناسی ارشد .
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۱۴).، تفصیل وسائل الشیعه إلی تحصیل مسائل الشریعه، تحقیق: شیخ محمد راضی، قم: دار احیاء التراث العربی
- حلی (علامه حلی)، حسن بن یوسف بن مطهر (۱۴۰۷).، کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد، تحقیق حسن حسن زاده آملی، قم: مؤسسه النشر التابعه لجماعة المدرسین
- حلی، علامه، حسن بن یوسف (بی تا). (تحریر الأحکام الشرعیة علی مذهب الإمامیه .، مشهد: مؤسسه آل البيت .
- حلی، علامه، حسن بن یوسف (۱۳۸۸ ق). (تذکره الفقهاء ط / القدیمة (قم: مؤسسه آل البيت .
- حلی، علامه، حسن بن یوسف (۱۴۱۳ ق). (قواعد الاحکام . قم: بی نا
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۳).، دعوی القتل الاقرار، فصلنامه اندیشه نو، ش ۱
- خمینی، سید روح الله (۱۳۶۳).، تحریر الوسیله، قم: مؤسسه النشر الاسلامی
- خوئی، سید ابوالقاسم (بی تا).، مبانی تکملة المنهاج، بیروت: دارالزهراء
- رازی، نجمالدین (۱۳۴۵). رساله عشق و عقل، تصحیح دکتر علی تفضیلی، تهران: نشر کتاب
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۰۴).، المفردات فی غریب القرآن، بی جا: دفتر نشر کتاب
- راوندی، قطب الدین، سعید بن عبدالله (۱۴۰۵ ق). (فقه القرآن، قم: انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی .
- رسولی بیرامی، ناصر (۱۳۸۵).، بررسی تطبیقی اندیشه‌های افلاطون و مولوی، تهران: انتشارات بهجت.
- زبیدی، محمد مرتضی (بی تا).، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت: انتشارات مکتبه الحیاء

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب - دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

- زراعت ، عباس (۱۳۸۰). *قانون مجازات اسلامی در نظم حقوقی کنونی*. تهران : انتشارات ققنوس .
- سرخسی، محمدبن احمد (۱۴۰۶ق). *کتاب المبسوط، بیروت : دارالمعرفه*
- سلار دیلمی، حمزه بن عبدالعزیز (۱۴۱۴ق). *(المراسم العلویه فی الاحکام النبویه، قم: محسن حسینی امینی .*
- سیوطی، عبدالرحمان بن ابی بکر (بی تا). *(الاشباه والنظائر فیقواعد و فروع الشافعیه، قاهره : دار احیاء الکتب العربیه*
- شافعی، محمدبن ادریس (۱۴۰۳ق). *(الام، بیروت : دارالمعرفه*
- شامبیاتی ، هوشنگ (۱۳۸۲)، *حقوق جزای عمومی* ، تهران : انتشارات مجد،
- شاهسوند، اسماعیل و دیگران (۱۳۷۷)، *بهداشت روان* ، تهران : نشر جامه ، چاپ اول
- شعرانی، ابوالحسن . (۱۳۵۲) *کثر طوبی یا دایره‌المعارف قرآن مجید* . تهران : انتشارات اسلامیه .
- شکری ، ر؛ سیروس ، ق (۱۳۸۴)، *قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی* ، تهران: نشر مهاجر
- شهید ثانی، زین الدین (۱۴۱۳). *مسالك الافهام الى تنقیح شرایع الاسلام*، قم: مؤسسه المعارف الاسلامیه، چاپ اول
- شهید ثانی، زین الدین (۱۴۱۰ق). *(الروضه البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة . قم : کتابفروشی داوری .*
- شهیدی، مهدی (۱۳۸۲). *تشکیل قراردادها و تعهدات* ، تهران : انتشارات مجد .
- شیرازی، صدرالدین محمد . (۱۳۶۸) *اسفار الاربعه*. با مقدمه استاد علامه شیخ محمد رضا مظفر، قم: منشورات مصطفوی
- صانعی، پرویز (۱۳۵۴). *حقوق جزای عمومی*، تهران: انتشارات دانشگاه ملی ایران
- صدوق، محمد بن حسن (بی تا). *(الخصال، تحقیق علی اکبر غفاری، قم : انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم*
- صدوق، محمد بن حسن (۱۳۸۶)، *علل الشرایع، نجف : مکتبه الحیدریه*
- صدوق، محمد بن حسن (۱۴۰۴)، *من لایحضره الفقیه، تحقیق علی اکبر غفاری، قم: انتشارات جامعه مدرسین، چاپ دوم*
- صفائی، سید حسین ، قاسم زاده ، سید مرتضی (۱۳۸۱). *(حقوق مدنی اشخاص و محجورین* ، تهران : انتشارات سمت .
- طاهری، حبیب الله (۱۴۱۸ق). *(حقوق مدنی، قم : دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه*
- طباطبایی، علین محمد علی (۱۴۰۴ق). *(ریاض المسائل فی بیان الاحکام بالدلائل، قم : بی نا*
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۱۵)، *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*، تحقیق گروهی از علما و محققین، بیروت : انتشارات مؤسسه اعلمی مطبوعات، چاپ اول
- طریقتی، شکر الله (۱۳۵۳). *روانپزشکی کیفری*، تهران: انتشارات دهخدا
- طریقتی ، شکرالله (۱۳۵۵)، *روانشناسی و روان پزشکی کیفری*، تهران : نشر دهخدا
- طوسی، محمد بن حسن (۱۳۸۷)، *المبسوط فی فقه الامامیه*، تهران: المکتبه المر تضویه
- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۹)، *التبیان فی تفسیر القرآن*، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، چاپ اول
- طوسی، محمدبن حسن (۱۳۸۷). *(المبسوط فی فقه الإمامیه . تهران : المکتبه المر تضویه*
- طوسی، محمدبن حسن (بی تا). *(النهایه فی مجرد الفقه و الفتاوی . قم : قدس محمدی .*
- عالی نژاد، زهرا (بی تا)، *اصول پرستاری روانی* ، تهران : چاپخانه پارس
- عاملی کرکی، علین حسین (محقق ثانی) (۱۴۱۴ق). *(جامع المقاصد فی شرح القواعد . قم : مؤسسه آل البيت .*
- عاملی، شهید ثانی، زین الدین (۱۴۱۰ق). *(الروضه البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة . قم : کتابفروشی داوری .*

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب - دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

- عسکری، ابوهلال (۱۴۱۲ق). (معجم الفروق اللغویة. قم: مؤسسه النشر الإسلامی
- علیقلی‌زاده، حسن. (۱۳۹۳). جنون در مثنوی های عطار نیشابوری و پیشینه آن تا دوره او، مقاله‌های همایش‌های ایران
- کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی. مرکز راهبری مهندسی فرهنگی شورای فرهنگ عمومی استان بوشهر
- فاضل مقداد، مقداد بن عبدالله (۱۴۰۴). (التنقیح الرائع لمختصر الشرائع، قم: عبداللطیف حسینی کوه کمری.
- فاضل هندی، محمد بن حسن (۱۴۰۵ق). (کشف اللثام، قم: بی نا
- فتح الله، احمد (۱۴۱۵ق). (معجم الفاظ الفقه الجعفری، بی جا: بی نا، چاپ اول
- فخرالمحققین، محمد بن حسن (۱۳۶۳). (ایضاح الفوائد فی شرح اشکالات القواعد، قم: حسین موسوی کرمانی.
- فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹). (کتاب العین، تحقیق مهدی مخزومی، ابراهیم سامرای، بی جا: مؤسسه دار الهجره
- فولیکه، پل. (۱۳۴۷). (فلسفه عمومی یا مابعدالطبیعه، ترجمه یحیی مهدوی، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- فیض کاشانی، محمد محسن (۱۴۱۶ق). (تفسیر الصافی) (تفسیر الصافی)، تهران: انتشارات مکتبه الصدر، چاپ دوم
- قائدامینی اسدآبادی، مصطفی. (۱۳۹۰). (بررسی تطبیقی اثر جنون، صغر و مستی بر قرارداد در حقوق ایران و انگلیس، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- قزوینی، ملاعلی قاریوزآبادی (۱۴۱۴ق). (صیغ العقود و الایقات محشی). (قم: انتشارات شکوری.
- قندهاری، محمد آصف محسنی (۱۴۲۴ق). (الفقه و مسائل طبیه، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی
- کاتوزیان، ناصر (۱۴۱۶ق). (حقوق مدنی: قواعد عمومی قراردادها، تهران: شرکت انتشار.
- کرم، الذکتور عبدالواحد (۱۴۰۷ق). (معجم المصطلحات القانونیه، بیروت: مکتبه النهضة العربیه.
- کشاورز، ب (۱۳۵۶). (احکام مربوط به وضع روانی مجرم در قانون اصلاحی مجازات عمومی ایران مصوب ۱۳۵۲، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه ملی،
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۴۰). (کافی، قم: انتشارات دارالحدیث.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق). (کافی ط الإسلامیه)، تهران: دار الکتب الإسلامیه.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۲۹ق). (کافی ط دار الحدیث). (قم: دار الحدیث للطباعه و النشر.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۷). (کافی، تحقیق علی اکبر غفاری، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ سوم
- مبلغی، احمد (۱۳۸۱). (قواعد فقهی نبوی، فصلنامه فقه اهل بیت، ش ۴۰- ۳۹
- مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳). (بحار الانوار، بیروت: مؤسسه الوفاء، چاپ دوم
- مجلسی، محمد باقر (۱۴۱۰ق). (بحار الأنوار، بیروت: مؤسسه الطبع و النشر.
- محقق حلی، ابو القاسم نجم الدین جعفر بن حسن (۱۴۰۹). (شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام، تهران: تعلیق صادق شیرازی، انتشارات استقلال، چاپ دوم
- محقق حلی، جعفر بن حسن (۱۴۰۹ق). (شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام، تهران: صادق شیرازی.
- محقق نراقی، احمد بن محمد مهدی (۱۳۷۵). (عوائد الایام، تحقیق مرکز تحقیقات و مطالعات اسلامی، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
انباره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب
دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

- مرادی، ابوالفضل. (۱۳۹۶). تأثیر جنون آنی در رفع مسئولیت کیفری در فقه امامیه، حقوق ایران و حقوق انگلستان، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- مرادی، عذرا (۱۳۸۷). بررسی شرط رشد در مسئولیت کیفری، مجله فقه اهل بیت، شماره ۵۳
- مراغی، سید میر عبدالفتاح بن علی حسینی (۱۴۱۷ق). (العناوین الفقهیة، قم: دفتر انتشارات اسلامی
- مرعشی، محمد حسن (۱۳۷۹). نظرات فقهی حقوقی در خصوص قضاوت زن از دیدگاه اسلام بلوغ و رشد، ماهنامه دادرسی، سال چهارم، ش ۲۱.
- مشهدی قمی، میرزا محمد (۱۴۰۷). تفسیر کنز الدقائق، تحقیق: مجتبی عراقی، مؤسسه النشر الاسلامی، چاپ اول
- مصلاهی، علی (۱۳۸۰). قانون مجازات اسلامی در نظام جزای کنونی، تهران: نشر اتحاد
- معلوف، لويس (۱۳۶۵). المنجد. تهران: انتشارات اسماعیلیان، چاپ دوم
- معین، محمد (۱۳۶۰). فرهنگ فارسی معین متوسط. تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ چهارم.
- مقدس اردبیلی (۱۴۱۸). ه.ق. (مجمع الفائدة والبرهان، قم، انتشارات نشر اسلامی، ج هشتم
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۴ق). (کتاب النکاح) مکارم (قم: انتشارات مدرسه امام علیبن ابیطالب علیه السلام
- منتظری، حسینعلی). بی تا). کتاب الحدود. قم: انتشارات دارالفکر
- منسوب به امام رضا، علی بن موسی علیهما السلام (۱۴۰۶). الفقه فقه الرضا. مشهد: مؤسسه آل البيت .
- منصور آبادی، عباس (۱۳۷۶). احکام جنون در حقوق کیفری ایران. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره دوازدهم، شماره دوم.
- موسوی بجنورد، میرزا محمد حسن (۱۴۱۳). القواعد الفقهیه، قم، موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان چاپ دوم
- موسوی نسب، سید مسعود و همکاران (۱۳۷۲). روانپزشکی قانونی، شیراز: دانشگاه علوم پزشکی،
- مهدوی، مهرداد (۱۳۹۵). معیار و ملاکات تشخیص جنون در فقه امامیه و حقوق موضوعه، پایان نامه کارشناسی ارشد .
- مهرنیا، اصغر (۱۳۹۲). بررسی جنون و تغییرات آن در لایحه مجازات اسلامی، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- میر سعیدی، سید منصور (۱۳۸۳). مسئولیت کیفری قلمرو و ارکان، تهران: نشر میزان
- میر سعیدی، سید منصور (۱۳۹۰). مسئولیت کیفری قلمرو و ارکان، تهران: انتشارات فروزش .
- میرزای قمی، ابوالقاسم بن محمد حسن (۱۴۱۳ق). (جامع الشتات فی أجوبة السؤالات، تهران: مؤسسه کیهان .
- نانسی ام .رابینسون و هالبرت بی .رابینسون (۱۳۷۷). کودک عقب مانده ذهنی، ترجمه فرهاد ماهر، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ پنجم
- نجفی، محمد حسن بن باقر (۱۹۸۱). جواهر الکلام، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ هفتم
- نجفی، محمد حسن (۱۳۶۷). جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، تهران: دار الکتب الاسلامیه
- نجفی، حسن بن جعفر (کاشف الغطاء) (۱۴۲۲ق). (أنوار الفقاهه کتاب النکاح. نجف اشرف: مؤسسه کاشف الغطاء .
- نجفی، محمد حسن (۱۴۰۴ق). (جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، بیروت: دار احیاء التراث العربی .

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب

دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

- نراقی، مولی احمدبن محمد مهدی (۱۴۱۷ق). *عوائد الأيام فی بیان قواعد الأحكام*. قم: انتشارات دفتر تبلیغات
- نراقی، مولی احمدبن محمد مهدی (۱۴۱۷ق). *عوائد الأيام فی بیان قواعد الأحكام*. قم: انتشارات دفتر تبلیغات
- نوری طبرسی، حسین (۱۴۰۸). *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*. قم: مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث، چاپ اول
- نیک فرجام، محسن. (۱۳۹۴). *مسئولیت کیفری در حالات مختلف جنون در فقه و حقوق*. پایان نامه کارشناسی ارشد.
- ولیدی، محمد صالح (۱۳۸۰). *حقوق جزای اختصاصی، جرایم علیه اشخاص*. تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ ششم
- هاشمی، سید حسین (۱۳۹۰). *دختران؛ سن رشد و مسئولیت کیفری*. کتاب زنان، سال ششم، شماره ۲۳
- هومن، احمد (۱۳۴۴). *بیماریهای روانی در دادگاه های کیفری ایران*، مجله کانون وکلا، شماره ۹۵
- یاسین، محمد نعیم (۱۹۹۷م). *المشاوره البلدانیة حول تشریعات الصحة النفسیة*، کویت: بی نا